

Disputatio medica inauguralis de variolis

<https://hdl.handle.net/1874/341867>

DISPUTATIO MEDICA
INAUGURALIS,
DE

VARIOLIS,

QUA M
FAVENTE DEO TER. OPT. MAX.

Ex auctoritate Magnifici Rectoris,

D. HERMANNI WITSII,

S. S. Theol. Doctoris, ejusdemque in Inclita Academia Ultrajectina
Professoris Ordinarii, & Ecclesiae ibidem Pastoris facundissimi,

NEC NON

*Amplissimi Senatus Academici consensu, & Nobilissime
Facultatis MEDICÆ Decreto,*

PRO GRADU DOCTORATUS,

Summisque in MEDICINA honoribus & Privilegiis
rite, ac legitimè consequendis,

Eruditorum examini subicit

PETRUS GELSTHORPE, ANGLUS.

Ad diem 3. Martii, hora locoque solitis.

TRAJECTI AD RHENUM,

Ex Officinâ FRANCISCI HALMA, Academiæ

Typographi, cl^o Ic LXXXVII.

*Industria, ac Probitate
Conspicuo.*

**D. P E T R O
G E L S T H O R P E,**

Pharmacopæo apud Londi-
nenses Expertissimo, Parenti
suo Charissimo, omni filiali
amore, & obedientiâ in æter-
num persequendo, & Vene-
rando.

*In grati animi, debitaque Observantia
Symbolum se, disputationemque
hancce suam humillimè offert*

PETRUS GELSTHORPE,

Auct. & Resp.

PROOEMIUM.

Hujus Illustrissima Academia jam antiquitus obtinuit consuetudo, ut eorum, qui Lauream ambiunt Doctoralem, unusquisque studiorum aliquod specimen in lucem proferat; Huic lubenter ego satisfacturus mori, præ aliis miserè Genus humanum infestantibus morbis, Variolas hujus Exercitii Academici subjectum esse volui, & quantum ingenii mei tenuitas patiatur, elucidatum, & explicatum suscepi.

Deus annuet cœptis.

DISPUTATIO MEDICA
INAUGURALIS,
DE
VARIOLIS.

THESIS I.

Usitatam in scholis methodum, fidesimum in rebus pertractandis ducem, retineamus, ab ipsa morbi appellatione auspicari par duxi; utpote quâ perspectâ facilius in rei ipsius cognitionem pervenire liceat; Authores quidam Variolas à variando, quod cutem maxime variant; Alii à Varis, ob similitudinem cum iis tumoribus denominari autumant;

Potius verò à vocabulo Variolus (qui apud Lexicographos Piscem, qui aliàs Truttæ nomine insignitur, denotat) appellationem suam deducere opinor; quod statim insinuat similitudinem aliquam inter hunc piscem, & nostrum affectum jam tractandum, quam in hoc consistere observamus; Piscis enim hic dorsum suum, & latera maculis, tuberculisque per plurimas aureis, rubris, & fuscis insignita, & variegata habet, non valde dissimilibus istis pustulis quæ in facie, manibus, totoque corpore hoc morbo correptorum assurgunt, erumpuntque; unde à quibusdam Varioli appellantur, à Gallis la petite Verole, ab Anglis verò the Flox, or small pox;

I I.
 Misa ulteriore nominis exploratione ad morbi nostri realem descriptionem me accingam; Variolæ igitur sunt Pustulæ modo majores, modo minores ab initio. sub formâ macularum rubentium, cum pruritu in toto corpore, aut plurimis ejus partibus erumpentes, cum febre acutâ (ut plurimum Epidemicâ) conjunctâ, in augmento sese sensim elevantes, & gradatim grandefcentes, & in statu materiam viscidam puri quodammodo similem continentem, interdum & aqueam, tandem in declinatione tenuiore materiæ intus contentæ parte evaporatâ in scabiem incrustantur, quæ dein cuticulâ exesâ, & abruptâ, à cute decidit.

I I I.
 Variolæ à Morbillis distinguuntur, quod hi circa septimum post invasionem diem, per insensibilem transpirationem disparent, istæque maculæ nunquam ad suppurationem perveniunt; Eodemque modo à febre lenticulari (quæ à quibusdam Pulicaris dicitur) discriminantur, quod in hac febre morfibus, puncturisque pulicum, quandoque vesiculis ab urticæ ictu ortis similes morbillorum instar disparent, & per insensibilem transpirationem discutiuntur, & post pustularum discussionem cutis in squammulas decidit furfuraceas; A Christallis demùm distinguitur noster affectus, quod pustulæ in Variolis cum inflammatione & rubore è cute emergunt, sensim & gradatim albescunt. In Christallis verò primâ eruptione pustulæ limpidæ, velutique seroso humore repletæ apparent, quæ intra triduum disrumpuntur, & exiccantur, nullumque afferre solent periculum, & plerumque sine febre erumpunt, Variolas verò semper concomitatur febris;

I V.
 Duæ sunt Variolarum species, Discretæ nempe, & Confluentes, quæ licet essentialiter non differunt, per illustriora tamen quædam symptomata, tam ante pustularum eruptionem, quam durante morbo ægrum disrutientia, haud difficulter ab invicem discriminantur, & cum eandem non omninò admittant curam, jure merito, hic loci nostram merentur elucidationem; Prima

6 DISPUTATIO MEDICA

species Discretæ nimirum, cum frigore & rigore invadunt, quas mox sequuntur calor intensus, capitis & dorfi vehemens dolor, Nausea, Vomituritio, insomniâ turbulenta, aliquando stupor, & somnolentia, in infantibus verò ut plurimum paroxysmi Epileptici; Per tres dies continuos ægrum hæc symptomata nunc plura, nunc pauciora, discruciant, incipiente verò quarto (non nunquam serius) pustulæ subrubræ tenuissimarum acicularum puncta æquantes magnitudine, sparsim se produnt faciem imprimis occupantes, vel etiam collum, & pectus, ac dein corpus universum: quæ indies grandescunt, & in majus fastigium elevatae, cutim, carnesque vicinas rubore afficiunt, atque inflammatione; Octavum circiter à primo insultu diem, intervalla quæ prius subalbebant, præ pustularum, quibus obsidentur numero, rubescere jam incipiunt, atque in molem attolli, non sine partium dictarum dolore tensivo, & lancinante; jam quidem pustulæ, quæ antea ad tactum leves fuere, & rubræ, asperiores evadunt, (quod quidem primum est incipientis maturationis indicium) & subalbidæ; Uti quæ faciem occuparunt pustulæ, asperiores quotidie ac magis flavæ, pro maturationis ratione, apparent; Ita è contra quæ manus occupant, minus asperæ albæque magis conspiciuntur indies; Undecimo die partium tumor, atque inflammatio satis apertè recedunt, & pustulæ jam maturitatem adeptæ exarescunt, & decidunt, atque in hac variorum specie, die decimo quarto, vel decimo quinto, ut plurimum funditùs pereunt.

V.

Secunda species Confluentes nempe, communia cum prima specie habent symptomata, nisi quod hic atrociora sunt omnia, Febris scilicet anxietates circa præcordia, capitis, lumborumque dolor, & vomituritio ægrum immanius afficiunt. In hac specie ut plurimum tertio pustulæ erumpunt die, ante illum aliquando vix unquam post illum, & quo magis tertium prevertent diem, eò magis confluunt pustulæ; Longèque aliter, quam in Discretis, in hac specie se res habet (ubi mox ab eruptione pustularum omnia symptomata valde imminuuntur vel penitus eva-

eva-

evanescent) cum tam febris quam alia symptomata ad multos post eruptionem pustularum dies ægrum discruciant; Pustulæ jam eruptæ non in molem aliquam spectabilem, uti in Discretis atolluntur, præsertim quæ faciem occuparunt pustulæ: at sibi invicem implicitæ, primò se habent instar vesiculæ rubræ vultum omnem contegentis, quam maturius etiam in tumorem elevant quàm Discretæ; Dein adinstar pelliculæ albæ vultui agglutinatæ, solitam cutis superficiem non multum superantes, apparent, Die Octavo pellicula alba quotidie paulatim magis exasperatur (judice digito) & ad colorem fuscum accedit; Intenduntur indies tum asperitas, tum etiam cutis color, donec tandem pellicula dicta latioribus laminis desquamatur, quod in quibusdam faciei partibus, prout morbus truculentior fuerit, non nisi post viceßimum diem solet contingere. Pellicula hæc seu scabies omnia pervadens, ubi primùm deciderit nullâ quidem scabritie vultum afficit; at verò mox illam accipiunt squammulæ furfuraceæ, indolis perquam corrosivæ, quæ non modò patientiores excavant foveas, sed etiam faciem foedè deturpant. Duo alia adsunt symptomata in hæc specie, non minoris momenti quam vel pustulæ ipsæ, vel tumor, salivatio nempe in adultis, & Diarrhæa in infantibus. Salivatio nonnunquam sub primum eruptionis tempus se prodit, nonnunquam non nisi postridie, biduove elapso; Materia primò tenuis excernitur, & ad undecimam sepissime rejicitur diem, quo tempore visidior facta ægerime excreatur & ita paulatim decrefcens evanescit. Diarrhæa non ita maturè infantes solet invadere, atque adultos ptyalifimus; quocunque etiam tempore ingruit, & nisi arte sistatur, singula morbi stadia decurrit.

V. I.
 Communi fere omnium medicorum suffragio Variolarum subjectum, si pustulas spectemus, est cutis cum Cuticulâ, microcosmi littora quæ glandulis infinitis, tubulisque scatent; At subjectum causæ est sanguinis massa, imò omnes partes solidæ in quibus sepultum jacere potest seminarium hujus affectûs, ex quo, nactâ emergendi occasione, propullulant exanthemata hæc saniosa

8 DISPUTATIO MEDICA

niosa, pluribus tam funesta; Jam verò non extra oleas me vagari arbitror, si hic brevem aliquam cutis, & sanguinis uti naturaliter se habeant, descriptionem exponam, ut quæ postea de statu eorum morbofo dicenda habeo, evidentiora multò, ac clariora fiant.

V I I.

Cutis nihil aliud est, quàm contextus quidam retiformis, qui constituitur ex innumeris filamentis vasorum sanguineorum, nervorumque, mirà arte invicem complicatis, per quorum spatia vacua, ordine parallelo, emergunt ductus quidam excretorii Stenoni primum observati, à glandulis miliaribus subjacentibus prodeuntes (quorum apicibus convexa quædam pellicula, interiora versùs, cucurbitulæ instar, extenditur, ad edendum forte valvulæ ministerium, ut interdum tensa detineat sudorem, laxata verò sudoribus permittat exitum) & papillæ quædam pyramidales à nervis exortæ, quæ à molli lymphâ ex ductibus illis exudante, perpetim rigantur, & in cuticulam tutelæ ergò superjacentem per tenues fibras protenduntur: Has cum Clariss. & Oculatiss. Malpighio Anatomicorum Coripheo, illarum Inventore, pro immediato tactûs organo agnosco; Glandulas verò illas cum ductibus suis, secretioni, & excretioni halituum, & feri inutilis, quod per arteriolas suas excipiunt, destinadas esse credo;

V I I I.

Sanguis Vitæ nostræ Thesaurus hic non sicco pede pretereundus est; Illo etenim legitimè constituto, inter plerosque circumstantium morborum scopulos, & vada sanus navigat homo; ex eodem verò à naturali suo deslecente statu, millia morborum, veluti ex equo Trajano, profiliunt agmina; sanguis itaque non considerandus est ut humor simplex, sed ut valdè compositus, & quatenus ex particulis heterogeneis, & maximè diversis constat; quod & alimentorum, tam esculentorum quam potulentorum (quorum singula indefinitam particularum varietatem in se complectuntur) diversitas probat, nec non ipse sanguis Chymicæ analyfi expositus satis clarè evincit; ex innumeris itaque parti-

particulis sanguinem componentibus, eas tantum enumerabo, quarum effectus est conspicuus magis, & ad quas omnes reliquæ, quantumvis diversæ facile revocari possunt; Tales itaque sunt Aqueæ, Salinæ, Acidæ, Terreæ, oleosæ, & denique aliquid Gummosum, quæ omnes in esculentis, & potulentis, quibus vescitur humanum genus facile animadvertuntur; Jam ut sanguis ritè se habeat, requiritur in unâquâque ejus guttâ justa omnium harum particularum proportio; Aqueæ nempe ad sanguinem fluidum conservandum, crassasque particulas diluendas, innumeræ aliter in corpore nostro orirentur Obstructiones, malorum antecessores ingentium; Salinæ verò ad acidas infringendas particulas, Acidæque ad salinas refrenandas; harumque mutuâ proportionem, & modicâ quantitate in sanguine existente, crassæ dividuntur, & subtiliores redduntur, atque ex his sibi invicem occurrentibus, præcipua fermentationis tam in Corde, quàm in ventriculo oritur causa; Terreæ adsunt particule ad subtiles figendas; Oleosæ verò ad Acidarum, & Salinarum vim corrosivam temperandam, & impediendam, & denique Gummosæ, ut amplexu suo cæteras particulas conservent in mixturâ debitâ, aliàs enim à se invicem facile secessum facerent, variaque inducerent incommoda, ut sæpissime accidit dum hæ particule deficiunt, vel in minore quantitate quàm par est, adsunt? Ut igitur ex justâ omnium harum particularum proportione in unâquaque sanguinis guttâ ejus constat status naturalis, qui sanguinis temperies vocatur legitima; sic quam primum una illarum species hanc excedit proportionem, sanguinis oritur intemperies, ut si particule salinæ V. G. abundant, salina ejus intemperies aderit, si acidæ, acida &c. quarum omnium recensionem vetat pagellarum brevitatis, explicandique necessitas, quomodo omnes hæ particule quantumvis diversæ, amicam tamen ineam copulam? Oculos itaque conjiciamus in mercurium vivum, qui quantumcunque dividatur, in guttulas semper usque & usque minores abit, quæ adhuc omnem argenti vivi compositionem in se continent; simile quis de sanguine nostro sibi persuadeat, qui totus guttulis constat, quarum singulæ omnem particula-

ticularum diversitatem in se continent, quam in totâ sanguinis massâ reperiendam esse supra indicavimus. Cum jam particulae quoad magnitudinem figurarum, pororumque conformationem diversissimæ in unâquâque lateant guttulâ; Necessè erit illas inter se disponi ordine, ut æther (vacuum enim dari contradictionem involvit) qui per singulas particulas diversus fluit, possit per guttas quàm minimo cum obstaculo trajicere; adeo ut omnes particulae quidem aliquo usque à vicinis removeantur (in quo naturalis consistit sanguinis fermentatio) non tamen sic ut extra communem guttularum circumferentiam ejiciantur; Debet insuper inter tot diversos ætheres (unaquæque enim particula suum habet proprium) sanguinem continuò trajicientes, aliqua quædam esse convenientia, ut sibi invicem non multum obstant, aut alter alterum multum superet; Quam tristitia etenim exsurgunt mala simulac æther aliquis valdè disconveniens cum æthere consueto, sanguini forinsecus adveniat, ex symptomatum enumeratione post paulò infra patebit;

V I.

E diverticulo hoc nunc in viam redeamus: Recensentur inter morbos acutos Variolæ, quia ut plurimum in quatuordecim dies terminantur; Duplex etiam temporum series à nonnullis ingeniosè statuitur; Tempus nimirum Ebullitionis, & tempus Eruptionis: Ebullitio ut plurimum quatuor in diebus perficitur (hoc verò pro copiâ materiæ, variolarumque specie variat, ut in *Thesi* 4. & 5. fuit demonstratum) adeo ut primus dies principium statuitur; 2. Augmentum; 3. Status; 4. Declinatio; Tunc enim febris, aliaque symptomata valdè imminuuntur, vel omninò remittuntur; At principium exitûs pustularum est ipse quartus dies, Augmentum ad septimum protrahitur, status ad undecimum, declinatio verò ad decimum quartum, quo tempore postulæ exsiccantur, non rarò tamen ad 20, vel 24 protrahitur diem exiccatio, ut in *Confluentibus* sæpissimè accidit.

X. Hujus

X.

Hujus affectus causæ proximo loco nostram merentur indagacionem, quas melioris ordinis ergò in tres dispescimus; Proximam, procatarticas seu Evidentes & Conjunctam: Proxima hujus morbi causa est labes quædam inter prima fætûs rudimenta in utero concepta; Hinc hominibus solis & omnibus peculiaris est hic affectus, quia illi inter omnia animalia, soli in utero ipso generantur, solæque mulieres, inter foemellas (fimiis exceptis) menstruas patiuntur purgationes; In utero etenim muliebri fermentum quoddam generatur, quod sanguineæ communicatum massæ, ipsi vigorem, & πνεύματι conciliat; ac dein certis periodis turgescit, sanguinisque excretionem procurat, quæ excretio, quia ut plurimum singulis mensibus contingit, mensium nominatur Profluvium. Jam tempore conceptûs cum omninò desistunt menstrua, plurimum hujus fermenti fætui non potest non impendisse, suisque particulis humores, sanguinisque massam imbuere, quæ deinde sanguini immixtæ per totum fætus nostri corpusculum circulantur. Ex osculis etenim vasorum exilissimis in uteri terminantibus cavitatem, ubi istud fermentum supradictum, præcipua Catameniorum causa sedem suam obtinet) post conceptum emergunt placentæ radices uterinæ, nec non vasa, quibus sanguis maternus ad fætum deferretur; sanguis jam maternus per hæc vasa in uterum terminantia ad fætum transiens non potest non aliquid hujus fermenti in suam assumere massam, qui perenni suo fluxu, & refluxu minima Embryonis alluens, & pervadens corpusculi (nam datur circulatio sanguinis à matre in fætum, & vice versâ à fœtu in matrem) labem suam ipsis affricat, & partem suarum in ipsis deponit fæculentiarum; Non aliter ac in tubulis artificialibus, liquoris, quem vehunt, recrementa quædam lateribus se adponunt; Prout nunc pars quævis corporis tenerrimi adhuc, vasis pluribus, & angustioribus, aut aliâ majori aliquâ, ad impuritates has sanguinis remorandas, pororum dispositione prædita est. Ita & iisdem suscipiendis & hospitandis aptior existit; In

quâ parte hæ particulæ diu sepultæ jacent, & delitescunt, donec maturitatem, & fermenti naturam adeptæ, atque à causâ evidenti commotæ, è latibulis suis erumpunt, massæque communicantur sanguineæ, cum quâ fermentescunt, & in sanguinem ebullitionem maximam, ob ætherem inconsuetum introductum, inducunt, è quâ effervescentia varia hujus morbi symptomata suam deducunt originem.

X I.

Objiciat hic aliquis, si à matre fætus tale derivetur fermentum, cur non ipsam inficiat? Respon. Quod à matre communicatur nondum est fermentum, sed dum longâ morâ & stagnatione alienam à cæteris humoribus acquisivit naturam, dum per multorum mensium digestionem, longè aliam pororum, ac particularum accepit constitutionem; Neque mirandum est variolarum eruptionem in quibusdam aliquando usque ad Virilem, imò senilem ætatem deferri; In aliis verò in tenellâ ætate, imò in Embryone adhuc membranis suis concluso, hujus morbi accidisse eruptionem: Fermentativa enim hæ semina, modo pauca & mitiora sunt, ut non facilè è latibulis suis emergant; modo verò fortiora, & plura, aded ut levi occasione quâvis in hunc morbum maturentur: Intemperies etiam sanguinis potest esse Variolarum eruptionis causâ, eò quòd facilè fermentescat, & exinde fermenta è latebris suis educat: sanguis autem legitime constitutus i. e. optimè temperatus non omninò ætheri peregrino hujus fermenti auscultant. Symbolum suum adjungit imprægnatio paulò antè profluvii menstrualis expectationem, nec non in ipso menstruali tempore conceptus: Tunc temporis etenim materia ista (præcipua istius purgationis causâ) maturatur, faciliusque labem suam, & impuritates impendit, communicatque Embryonulo; quæ ob copiam citius Variolacei fermenti naturam acquirunt, unde levissimâ quâvis occasione energiam suam exercit, morbumque hunc producunt in Embryone, adhuc uteri claustris circumcincto: Quod non paucæ comprobant Authorum historiæ: si verò immediatè post istam purgationem
impre-

impregnatio contingit (reliquiis purgationis non adhuc fermenti naturam adeptis) id causâ esse potest, quod quidam homines hoc morbo non corripiuntur, usque dum ad virilem, imò decrepitam ferè pervenerint ætatem; quia perpauca tantum fermenti particulæ tali fœtui communicantur, unde longiorem requirunt digestionem, antequam fermenti acquirere queant naturam.

X I I.

Superfluum hic foret speculari quam accurate magnitudinem, & figuram, qualesque poros habere debeant hæ particulæ, ut sanguinem dictâ ratione fermentescere & agitare queant, quod scrutari Philosophi esset potius, quam Medici, quâtenus Medici; & quidem sufficit uno verbo hic indicasse particulas hæc necessario volatiles esse debere, sed cujuscunque esse posse figuræ, modò extremitatem unam vel utramque habeant acutam, & poros subtilissimos, aptosque ad trajiciendum ætherem sanguini inimicum.

X I I I.

Perspectâ jam causâ proximâ, ad Procatarcticas, seu evidentes pervenimus causas, fermentativa hæc semina commoventes, & in actum deducentes: Primâ fronte apparet. *Aeris peculiaris dispositio*; Hinc sepissimè evadit Epidemicus, ac per totas urbes desævit hic affectus: In vere etiam & autumno crebrius invadit, quippe aëri tunc temporis innatant corpuscula venenosa, quæ inspirata sanguinis effervescentiam suscitant, ac dein fermenta latentia in actum deducunt; Hinc qui antea erat sanitatis conservator, nunc ejus destructor, quos ut mater benigna antea alebat, jam pessimè Novercali tractat more; Aer etenim particulis hæc heterogeneis impregnatus, alternatim in pectus impulsus & expulsus, bronchiaque pulmonum ab utroque latere vasis, hinc Venosis, inde arteriosis, styptata subiens, spicula sua contagiosa in eorum poros evibrat, quæ latici, intus contento

commixta, sanguinis fermentationes, (ob particulas valde heterogeneas in ejus massam introductas) augment, unde erumpendi fermento è latibulis suis præbent occasionem; Neque interim otiosus cessat similis Aer in Oesophagum populsus, aut cum salivâ in Ventriculum deglutitus; pars enim ejus per interstitia membranarum penetrans, humoribus intus decurrentibus se associat; Pars altera fermento ventriculi, vel alimentis inibi contentis se conjungit, & iiscum per Vasa lactea ad sanguinem properat, ejusque promovet particularum diffidium; Hinc primò febris, dein capitis, dorfi, lumborumque dolor, nausea, & vomituritio originem deducunt. Nec tantum hic affectus ob has causas crebrior, & Epidemicus evadit, sed etiam multiplicem acquirit naturam, ut Variolæ quandoque sint lethales, & velut pestiferæ, quandoque mitius & benignius se habeant, prout nimirum plus aut minus malignitatis ab aëre contractæ referunt; Hinc etiam pustulæ interdum nigræ & lividæ apparent, & multum de pestilentia habent naturâ.

XIV.

Contagium proximo loco sese offert, à quo hunc morbum produci quotidiana comprobatur experientia; E corporibus etenim infectis, continuò decedunt effluvia, quæ ab aliis corporibus suscepta, statim instar veneni cum sanguine fermentescunt, sicque semina ejusdem affectûs latentia, ipsisque homogenea suscitant, commovent, & tandem illis associata, hunc affectum producant: Ut verò aliquid absolutè contagiosum possit dici hæc duo requiruntur; primò ut constet particulis volatilibus, quæ per aërem volantes cum aliis possint communicari: Secundò ut particulæ istæ sint valdè Solidæ, sic ut non facillè diffringantur, vel secundùm poros mutantur, sed alia quævis vicina potius quoad poros conformia reddant, faciantque per eos similem effluere materiam ætheream, unde fomes variolaceus ex infectis locis aliunde delatus incrementum sumit: Hinc qui ædes intra easdem, aut ægrotantium vicinia degunt facile labem suscipiunt; necnon & vestium interventu fovetur, longius dissipatur, & ad remota transfertur loca.

XV. Quin

X V.

Quin etiam licet defuerit contagium, nullaque maligna aëris constitutio præcesserit, tamen ob sanguinem, & humores immodicè perturbatos, Variolæ interdum oriuntur; nam à crapulâ, aut exercitio immodico quosdam in hunc incidisse morbum ex authorum historiis apparet, cum circum circâ nemo in tota regione ægroret: Neque infrequenter à terrore tantùm, ut & aliis animi passionibus per plurimos in hunc morbum incidisse quotidiana comprobata experientia; Promovetur enim vehemente illâ animi commotione influxus spirituum per omnes corporis fibras, qui humores in tubulis partium circulantibus rapidius movendo, fermentum simul vi quasi eliciunt, & exprimunt, atque unâ secum ad sanguinem vehunt.

X V I.

Hactenus de causâ proximâ, & procatartictis, quoad conjunctam verò, scilicet quæ sit hujus affectûs ratio formalis; res paulò intricatior videtur: Comparari solet nec immeritò effervescentiæ musti, & cerevisiæ, cum in dolio isti depurantur liquores: Istis etenim liquoribus fermento injecto, particulæ ejus cum sint heterogeneæ, & miræ activitatis quaquaversum sese explicantes, illicò per totam se diffundunt massam, crassiores liquoris particulas, & impuriore variè exagitant, à se invicem deducunt, & quasdam veluti in fugam actas partim ad fundum præcipitant, alias verò ipsis adhærentes veluti captivas ad summitatem deducunt, & efflorescentiâ factâ, ad extremam liquoris superficiem propellunt; Non absimili modo hujus affectus semina hæterogenea massæ sanguineæ, ab aliquâ prædictarum causarum, introducta, statim alia corpuscula sibi ipsis similia exuscitant, quibus associata totam pervadunt sanguinis molem, eamque insigniter turgescere, & ebullire, & post aliqualem effervescentiam in partes secedere efficiunt, dein veluti efflorescentiâ factâ (quæ per tres dies, aliquando plures continuatur) crassiores particulæ, à cæteris se junctæ unâ cum implexis veneni seminibus, non amicam, & debitam sanguinis copulam conservantes, à reliquo sanguine veluti captivæ,

16 DISPUTATIO MEDICA

captivæ ejiciuntur, & per extremitates vasorum in glandulas subcutaneas, ejusque ductus excretorios propelluntur. Ubi ob denegatum iis exitum per valvulas ductuum apicibus excretoriorum extensas, ac insertas (Thesi septimâ demonstratas) propter crassitiam particularum ac impetuosum sanguinis motum, necessariò cutem cum cuticulâ (veluti superficiem vasis sanguinem continentis) in molem attollunt & exinde pustularum formam efficiunt.

XVII.

Explicatis jam pro virili hujus affectûs causis tam proxima, quam Evidentibus & Conjunctâ ad Symptomatum tandem elucidationem pervenimus, quæ ut dira sunt, ita explicatu difficillima; Conciipiendum est igitur massam sanguineam infinitis scaterere heterogeneis particulis (uti fufius in Thesi 8.) imo & Cerevisiæ, quoad particularum diversitatem quodammodo analogam, quæ, ope fermentationis continuatæ, accuratè inter se miscentur; verum si materia quædam introducatur in sanguinem, quæ cum nostri sanguinis particulis, quoad figuram, pororumque dispositionem, non convenit, necessariò massa sanguinis turbatur, in quo particularum diffidio majori, vel minori ipsa essentia, & diversitas Februm consistit; Fermentum jam Variolosum, è latibus suis à causâ quâdam evidenti commotum, & sanguinis circulatione ad cor delatum cum minùs in principio rarefcere possit (sicuti ligna viridia difficilior flammam concipiunt) ipsum sanguinem in rarefactione impedit, (ejus massæ adhuc non intimè permixtum,) unde cordis ventriculi minùs distenduntur, à quâ minori ventriculorum distensione, sanguis minori impetu in arterias propellitur, hinc Pulsus in principio Debilior, digitorum pulpis sese offert; Cumque ex minore sanguini motu, & rarefactionem, pauciores secernantur spiritus, motum & calorem in partibus promoventes, hinc molesta illa frigoris sensatio, quod ut plurimum Horror comitatur, à particulis acerbis panniculum carnosum vellicantibus; Postquàm verò materia hæc, aliquoties Cordis thalamos pertransiit, ad summam rarefactionem perduc-

perducitur, sicuti lignum viride, jam inflammâ constitutum, diutius ignem retinet, fortiusque ardet; Hinc motu sanguinis aducto, pulsus ordinariò fortior, & vehementior deprehenditur, atque ex hâc sanguinis fermentatione majori, motuque ardor febrilis æstusque continuus oriuntur; Ex hâc etiam vehementi sanguinis effervescentiâ, & perturbatione, particularum ejus ordo & copula destruitur, mixturaque ejus accurata dissolvitur; Unde crassæ quædam particulæ, à cæterarum consortio vagantes, in tubulis, & inter stamina partium fibrosa (dum per minutissima vasa illuc deferuntur) varias pariunt obstructions, præsertim in locis longe à corde disitis; à quibus obstructionibus circulatio humorum, & sanguinis per eas partes impeditur, quæ doloris producit sensum; Si jam in capite, dorso, lumbisve hæc obstructions contingunt, eorum dolorem nemo mirabitur frequentiam; Dum sanguinis amica copula dissolvitur, spirituosiores, & magis subtiles ejus particulæ viscosarum nexibus jam extricatæ, quasi agmine factæ, semel & simul avolant hinc subitanea virium dejectio, & ovo prognatus eodem sopor, & in somnum propensio, dum cerebrum & nervosum genus præ defectu spirituum, tanquam vela vento destituta, subsidunt, & in se collabuntur; Pulsus varius & inæqualis oritur, quod omnes guttæ sanguinis non eandem habeant compositionem, & mixturam, sed hæc habet plures salinas, illa acidas, tertia terrestres, Oleosas, aut aqueas, vel prout ordo particularum in hâc guttâ est magis turbatus, in aliâ minùs: Hinc cum variè in corde effervescunt, omnes dictæ inæqualitatis differentiæ sponte fluunt. Dolor capitis atrox à particulis pungentibus fibrillas circumvicinas quaquaversum vellicantibus, oritur, unde tristis Idea, quam dolorem vocamus, in mente excitatur; Acredinem adesse in hoc morbo nemo inficias ibit, quam pruritus in pustularum eruptione, foveæque post curam relictæ, doloresque toto morbi decursu pungentes & lancinantes satis clarè evincunt: Hæ jam acres particulæ spiritibus animalibus admixtæ, & iiscum ad partes omnes delatæ, dum ubique rodunt, & pungunt, mentem ad attentionem excitant, Vigiliæque protrahunt: Non diffimi-

les particulæ originem nervorum vellicantes, & compungentes paroxifmos Epilepticos non rarò producant; Tales acuminatæ particulæ ad ventriculum delatæ, ejusque fibrillas nerveas & maximè fenfiles vellicando & irritando naufeam procreant: Nec abfimili vellicatione, & rofione, fed paulò graviore Vomitus ipfe producit; Hinc enim fpiritus in tubulos ventriculi omnigenos plus debitò influentes, eum undiquaque anguftant, & contenta fufum expellunt. Sitis duplex eft caufa, vel enim vera eft, & à nimia humidi difcuffione oritur, vel eft spuria quæ à ductuum Salivalium, multifariam per os difperforum, obftructione dependet, fic ut limpha, quamvis in fanguine abundans, ad os tamen non derive- tur, undè eadem fitis Idea in mente exurgit, ac fi humidum reverà in corpore deficeret. A Salivæ defectu Linguae ariditas producit, quæ fi major fit membrana linguam fuccingens præ exiccatione rimas quoque agit, præfertim fi vis corrofiva adfit, quæ fibras pro- fcindendo faciat continui folutionem, hinc etiam color ejus ali- quando ad atrum vergit; hæc duo jam dicta fymptomata primæ fpeciei, nempe diftinctis conveniunt: Particulæ etiam fupradictæ acres, ex bronchiis pulmonum expiratæ, glandularum ductus falivalium excretorios in ore terminantes referant, & aperiunt, un- dè neceffariò lymphæ per arterias illuc delata, & à fanguine glandularum ope excreta continuò effluit, & excreatur, quam falivalivationem denominant, in Confluentibus variolis femper con- tingentem.

XVIII.

Enumeratis Phænomenis, proximum eft ut ad Prognofin nos accingamus. Quæ fi in omnibus morbis acutis Teftè Hipp. Sect. 2. Aph. XIX. fit dubia, & anceps, certe hic erit incerta; Latet enim anguis in herbâ, & qui morbus fucatâ fui lenitate hæc horâ fatis adblanditur, post paulò ægrum inopinanter fæpe è medio tollit; Cum alius, quem jam altero pede Cymbam Charontis præmere certò crederes, paucas post horas non rarò ad fe redit; Hanc inter Scyllam & Charibdim conftitutus quò tutius enaviget Medicus, cautus & parcus in prædicendo fit
opor.

oportet, nè præproperi mox pertæsus iudicii, cum artis pariter, & Artificis dedecore cogatur postmodum palinodiam canere; Nihil enim consiliis medicis tam inimicum, quam celeritas; Hoc tamen in genere dici potest esse morbum uti acutum ita periculosum, præsertim in malignâ aëris constitutione; quia mali fomitem sæpe auget magis, quam ut inde arte, & naturâ possit expelli; Boni tamen Augurii sunt Variolæ quæ citò exeunt & brevi ad maturitatem producuntur; Indicant enim fermentationis vigorem, & materiæ clementiam, obedientiamque, & naturæ robur: salutare etiam sunt, ubi febris est levis, & post exitum Variolarum cessat, aut imminuitur, vox est libera, respiratio facilis: sufficientem enim expulsionem materiæ morbificæ, & interna libera esse ostendunt; Quoad pustulas, istæ sunt bonæ, quæ sunt rubræ, dein albæ, molles, distinctæ, paucæ, rotundæ, solam cutim, non autem internas partes afficientes; In Confluentibus salivatio bene procedens, & toto morbi decursu continuans rem in tuto esse indicat;

E contrario mali ominis, & periculosa sunt pustulæ tardæ, & vix prodeuntes & difficulter suppurantes, non fastigiatæ, metum enim incutiant, ne materia peccans intus retenta, sanguinem ulterius, ulteriusque turbet; Atræ & lividæ pustulæ eventum minus sælicem pollicentur, hæ quippe majorum Corrosionis gradum arguunt; Depressæ variolæ indicant aut materiæ paucitatem, aut fermentationum imbecillitatem, aut materiæ viscositatem, quæ non patitur se satis fortiter expelli: Omnium pessimæ quæ ubi egressæ sunt confestim evanescent, & tumor partium remittitur, quia humores iterum in sanguinem redeunt, & novas faciunt turbationes, & eorum, quibus hæc retrocessio accidit, vix ullus evadit, sed ut plurimum intra quatuordecim horas pereunt, nisi statim diaphoresi liberius excitatâ, denuo foras eliminantur. Mali quoque ominis est Delirium, quippe cum sit morbus per se acutus, si ancipiti huic morbo superaccedit, non potest nondetestabilem prælagire eventum; Nec melius spondent sopor, animi deliquium, extremorum frigus; tantam quippe notant spirituum inopiam, ut

nec Cerebrum, nec nervos satis possint extendere, nec confuetum fibrillarum motum in partibus extremis conservare; Maximum vitę periculum inducunt Variolę, quando statim ab initio, febris ingens, vomitus immanis, Anxietates circa præcordia, aut phrenitis ingruunt, neque variolis plene eruptis desistunt; Hęc enim nimiam in sanguine, & humoribus perturbationem significant, etiam materię morbificę confusionem, & contumaciam, quę nec subigi, nec à cruoris massã facile discerni, aut æquabiliter extrudi possit; si adsit anxietas, & magna inquietudo cum inordinatã humorum effervescentiã, & ebullitione, etiam sitis ingens & difficultas spirandi, nec non alvi fluxus aut Dysenteria, indicant Diaphoresin præpeditam, & humores malignos versus interiora restagnare, ex quo materię retrocessu morbificę cito mors ut plurimum succedit.

X I X.

Hiscę Prælibatis ad ægri lectum progredimur, & juxta indicationes Therapeiam instituimus: Quamdiu igitur sanguis materię fermentativę motu turbetur, & ebulliat, ac pustulę nondum appareant, quę periodus ut plurimum quatuor primis absolvitur diebus; Prima intentio est, ut omnia impedimenta naturę molesta amoveantur, & materię Variolacę in sanguine separatio procuretur; Cum igitur natura, vel à sanguinis abundantia, vel humorum in ventriculo, & intestinis congerie, in suo opere impediatur, quamprimum Capitis & dorfi dolor cum vomitu (Variolarum indicis) observantur, Danda est opera, ut evacuatio secundum naturę motum & impulsum instituat: Ut Plethora, si adsit, ægrique patientur vires, in primo principio, ante ullam pustularum eruptionem, urgente maximã sanguinis ebullitione, ne gravia exinde superveniant symptomata, V.S. commodè imminui possit: Hinc Natura non solum à sanguinis liberetur copia, sed etiam impuratum à cruoris gremio separatio, & earum in cutem expulsio melius promovetur, spatio sanguini ad fermentescendum capaciõri concessõ; Cautè verò hic procedendum est, & non nisi maximã urgente occasione

caſione Adminiſtranda eſt V. S. ne in Dedecoris ſcopulos naufragium patitur Medicus.

X X.

Si immanes ægrum diſcruciant Vomitus, Emeticum mite ex Vin. Bened. Rulandi, ſale Vitriol. vel ex ſolo liquore poſſet: cum ſol. Carduj ben. incoct. ægro propinare convenit. Hinc Ventriculus non ſolum ab humorum ſe gravantium copiâ, & amurcâ omnia ingeſta in ſuam naturam convertente, liberatur; ſed hâc violentâ convulſione, & impetuoſis conatibus ſeparatio materiæ morboſæ, è ſanguinis gremio, melius perficitur, & expulſio in cutem facilior promovetur (Unde ex Emetico dato ſecundo apparent die puſtulæ, quæ ut plurimum ad quartum ſine Vomitu procrastinari ſolent) medicamentaque plenis viribus ad ſanguinem deferuntur.

X X I.

Purgationes ſunt ſuſpectæ, attamen ſi corpus cacoehymicum eſt, primæque viæ fordibus obſidentur, ne exinde ſupervenientia ſymptomata naturæ impediunt motum, blandiſſimum primas vias abſtergens, caute tamen, & ſaltem primo in principio propinari poteſt, ne fortè periclitantur ægri ab alvi fluxu qui in Variolis plerumque imminet. Aſtrictior verò ſi ſit alvus, ante quartum diem, puſtularumque apparentiam, ſollicitari poteſt Clyſtere Emollienti, aut ſuppoſitorio ex ſolo melle abſque ſale confecto; Enema confici poteſt ex juſculo carniſum, vel lacte ſolo cum ſacch. rubr. vel ex decoct. hordej, paſſul. & liquir. cum ſacch. commun. & vitell. ovar. additis.

X X I I.

Durante hoc ſanguinis fervore, ut & toto reliquo morbi decurſu, Viçtus inſtituendus eſt tenuis, ut in omnibus febribus, & morbis acutis inſtituitur; viz. Ex hordeatis, avenaceis, li-

quore posset: cum fol. salv. vel Rad. Petasitid. incoct. &c. Vitetur omnis caro, quia ob nimiam pabuli copiam, sanguis plus debitò offervescit; Cardiaca & Calida nimis, cautè adhibenda, his etenim sanguis & humores majorem in Confusionem aguntur.

XXIII.

Aër in toto morbi decursu sit temperatus, neque ad caliditatem nimiam, aut frigiditatem vergens; sed debitis, solitisque stragulis æger est custodiendus: Prout etenim aère frigidus transpiratio impeditur, poros cutis occludendo, unde exanthemata expelli nequeant; Ita nimis calido ægri ob spirituum dispendium suffocantur. Ut igitur ritè hoc fiat regimen, tempore ebullitionis observetur æstus in ægro febrilis, quæ si excedat, nullo modo per integumenta, aliisve modis est intendendus; E contra si debilior, & saltem videatur minor, quam qui sufficiat fecernendæ, & expellendæ Variolarum materiæ, integumentis, aliisque modis est augendus; Quod si medius fuerit febrilis æstus ita ut nec excedat, nec deficiat, sed sufficiens pro Variolarum excretionem videatur: In isto mediocri calore sustentandi sunt ægri.

XXIV.

Cum Pustulæ erumpere (quod 4. sæpissimè accidit die) incipiunt, Lenis & amica diaphoresis usque in sanguine continuanda est, sufficiens vi z. ad pustulas è suo gremio, & amplexu emittendas: Quod vulgariter perficitur Decoct. ficuum, flor. Calend. & rasur. Corn. Cerv. in liquor. Posset: Vel tale potest præscribi Apozema in hunc finem accommodatum.

℞. Rad. Scorzonæ. ℥ss.

Corn. Cerv. Calc. aa. ℥i℥

Macis ℥j. Cochinel. ℥ij.

Crustæ panis ℥j. coq. in aq.

Hord. q. s. ad ℥ij. edulcorari potest sacch. albiss. si verò acrodo nimia sanguini adsit, ardoremque urinæ persentiat æger, syr.

de

de symphito in Colâ. dissolv. potest; si Tussis verò adsit, syr. pector. ut Jujub. Capillor. Ven. de flor. Tussilag. de Prassio ad di possunt apozemati, de quo bibat æger ad libitum: Cardiaca temperata, pro re natâ administrari possunt, ut Lap. de Goâ, Pulv. Gascon. Corall. rubr. pp. margar. pp. Bezoar. orient. aliave, quia diutius in sanguine protrahunt moram, & amicam sanguini naturam in se continent: Fortiora verò uti omnia salia Volat. spiritusque volat. cautè adhibenda, ne nimium depauperetur sanguis ob spirituum post illorum adhibitionem dispendium, unde in pejori statu relinquitur æger. Pro tuendis Gulæ, & Gutturis partibus exterius vulgariter apponitur scutum croco inter sutum, & lacte muliebri intinctum; Gargarismata etiam modicè adstringentes tepide adhibentur; Oculi verò Epithematis ex aq. rosar rubr. Euphras. vel lacte muliebri cum croco illit: ab incursumuniuntur Variolarum.

X X V.

In Confluentibus, Opiata perquam proficua sunt, debitè cum cautelis adhibita, cum pro mitigandis hic urgentioribus symptomatis, & præproperâ excretionè cutaneâ impediendâ, pro sistendo alvi fluxu (huic speciei peculiari) & præcavendis nervosi generis symptomatis multum conferant: Salivatio huic speciei peculiaris, (si naturâ non ritè procederet) arte promovenda est, viz: Gargarism: Decoct. pector: quo tepidè fiant oris collutiones; unde materia ista viscosa ductus obstruens salivales educitur, & acredo, si adsit temperatur: Si Epidemicè grassantur Variolæ, Alexipharmaca alteris remediis queant commisceri, ut Aq. Scord. Comp. Epidem. Theriac. Extr. croci: Bezoard. Theriac. Andr. mithrid. Terra Lemn. Sigill. &c. Quæ à prudenti medico, semper ad prævalentia symptomata respectu habito, administrari possunt.

X X V I.

Declinante morbo, pustulisque emarcescere, & incrustari incipientibus, non multum medico curæ incumbit, cum ut plurimum

num re extra periculi oleam posita sit: Æger Vi&tu tenui adhuc uti debet, donec bis vel ter purgatus fuisset: Si Pustulæ tardius deciderint, unguentis & Linimentis propriis, ut Ol. amigd. dulc. & spermat. Cæti, vel ung. è flor. Aurant. Ol. nuc. mosch. per express. Ol. Palmet. & similibus, illinantur pustulæ, & scabies: à quibus, ne altiores relinquantur foveæ præcavetur: Postquam æger (Variolarum exuviis penitus depositis) è lecto surgere, viresque recolligere incipit, purgatione bis aut ter iteratâ, sordes & materia excrementitia in Visceribus & sanguine relicta auferri debent; dein ad lautio rem Vi&ctum redeat.

X X V I I.

Colophonem tandem operi addit symptomatum mitigatio, sed quandoquidem tanta eorum multitudo paucis pagellis nequeat comprehendi, & passim apud Practicos illorum prostant curationes, quas permittente otio perlegere potestis; hic brevitatim studens, Cramben bis repetere superfluum fore judico; Ne verò Disputationis limites vulgares transgrediar, tantùm hanc cautionem in symptomatis prospiciendis subnectam, ne scilicet, dum illis consulimus, medicamentorum copiâ, & molestiâ naturæ interturbetur opus: Quare ut nihil temerè, & ex abrupto movendum sit, maxima requiritur medici, & ministrantium sedulitas, & circum spectio, quando hic morbus est in statu, scilicet, necum Variolæ plenè eruptæ & ad summam molem eve&ctæ sint transpiratio impediatur; & materiâ morbosâ versus interiora remigrante, Febris, non sine magno ægri periculo, redintegretur.

